

ALGUNES NOTES (BREUS) SOBRE EL CONTE

Robert Cortell i Giner

N EL CONTE, L'EXIGÈNCIA DE BREVETAT NO AFECTA tan sols al nombre de pàgines, que necessàriament haurà de ser reduït, sinó que va més enllà, fins a l'extrem de condicionar d'una manera fonamental la seua essència. A parer meu, el conte ha de ser breu sense complexes, d'una manera decidida, i això comporta dir estrictament allò que siga precís, sense regalar al lector ni una pàgina més de les que siguen escaients per fer-se intel·ligible. El contista és, per tant, un escriptor deliberadament gasiu.

Deia Poe que “si una obra literària és massa llarga per a ser llegida tota d'un cop, era millor resignar-se a perdre l'importantíssim efecte que es deriva de la unitat d'impressió”. En aquesta cita, el gran contista nordamericà ens dona un important fonament ideològic per justificar la brevetat del conte: aconseguir la unitat d'impressió en el lector. El conte no serà, doncs, circumstancialment breu, sinó d'una manera radical, perquè la seua raó de ser és encabir una història en unes poques pàgines, i tal exigència comporta la utilització d'un conjunt de tècniques que seran possades al seu servei.

Ara bé, la brevetat cal entendre-la tant en termes absoluts com relatius, perquè només assoleix la seua plenitud de significat si es posa en relació amb la història contada.

A partir d'aquesta primera reflexió, tot seguit intentaré sistematitzar algunes de les seues conseqüències, com ara:

1ª. El plantejament d'un enigma

Al conte va lligada d'una manera natural la idea de misteri, tal com

també passa en la poesia. Assenyala Piglia que “el conte és un relat que porta dins un relat secret. No es tracta pas d’un significat ocult que depèn de la interpretació: el misteri no és altra cosa que una història que es conta d’una manera enigmàtica”. És clar que no totes les tendències o escoles literàries compartiran aquesta versió del conte, ja que preferiran –en bé de la claredat– un altre tipus de narració en la qual passe allò que estrictament és escrit. En aquest últim cas, però, serà ben fàcil traïr el mandat de la brevetat, perquè no tot el que passa mereix ser explicat: la imaginació del lector és sàvia i ha de jugar un paper fonamental en les formes breus. Saber portar-la per la via dreta és responsabilitat del contista.

Carver fa molt bé això últim, perquè no apel·la a la raó per facilitar la solució del misteri, sinó que ens dóna unes claus de caire irracional, que tenen com a objectiu la creació d’un clima emocional. D’aquesta manera, aconseguix arredonar el misteri: sols arribarà a descobrir-lo aquell lector que siga capaç de “sentir” en la direcció justa. I quantes explicacions esdevindran innecessàries, si el contista és capaç d’impressionar el lector en un o altre sentit.

2ª. La necessària precisió

Les últimes consideracions efectuades, ens permeten d’arribar a una altra conclusió interessant: en la narrativa breu, les històries han de ser contades amb una precisió mil·limètrica, la qual cosa condiona fortament l’estructura del relat, que haurà de ser capaç de suggerir i de dir tot allò que caldrà perquè el conte arribe a bon port.

Els millors contes són aquells que giren al voltant de la idea principal sense anomenar-la; a tot estirar ens lliuren algun deix a cada volta que donen, perquè és molt important callar a temps o, senzillament, suggerir. I ací tenim una altra prova que la brevetat, en el conte, no és purament quantitativa, ans al contrari, bàsicament qualitativa. Perquè no hem d’oblidar que el conte és, per damunt de tot, una història. I no hi ha històries curtes o llargues, sinó més o menys belles, originals o emotives. El mèrit del conte és comunicar-nos una història amb tota la seua complexitat en poques paraules. Donat que el contista no pot recórrer a l’extensió, ha de ser un mestre en la concisió, per tal de no perdre la capacitat de profunditzar en els endins d’allò que hom diu l’ànima humana.

3ª. La idea de joc

n'amaga una altra i, a partir d'aquesta proposta, jugar amb el lector. Però no és aquesta l'única manera que hi ha de jugar-hi, ja deia Txékhov que "és millor no descriure l'estat emotiu dels teus personatges: cal intentar fer-lo evident per les seues accions". Ací ens trobem davant de tota una declaració de principis: l'escriptor no ha de dir-ho tot; és millor que busque la complicitat del lector, el qual a partir de les seues pròpies experiències omplirà de sentit el text escrit, i d'aquesta manera el farà seu.

En les formes breus, com la poesia i el conte, aquesta pretensió és un repte singularment difícil d'aconseguir, però si hom encerta en la seua resolució la intensitat del resultat serà més profunda. Podrà semblar paradoxal, però és cert que la menor extensió fa més eficaç el missatge, precisament per allò que deia Poe: la unitat d'impressió que es pot assolir en el lector gràcies a la brevetat, que novament se'ns apareix com una exigència essencial.

4ª. L'exigència d'unitat: la línia vertical

En el conte, ha d'estar present d'una manera notòria la idea d'unitat. Tots els elements que el conformen han d'estar al servei d'una finalitat única. En la novel·la cap perfectament la fragmentació, perquè no li dol eixamplar-se el que calga, però això no és possible en el conte, que no pot dispersar-se, sense perdre quelcom que és fonamental a la seua manera de ser: ja sabeu, la brevetat. Deia Cortázar que en tot gran conte era ben difícil de trobar elements gratuïts o merament decoratius. Després, hi afegia: "El contista sap que no ha de procedir acumulativament, que no té per aliat el temps; el seu únic recurs és treballar en profunditat, verticalment, bé cap amunt bé cap avall de l'espai literari. I açò, que dit així sembla una metàfora, expressa allò més essencial del conte."

5ª. La sorpresa limitada

L'exigència d'unitat comporta que, en el conte, el principi i el final s'han de contenir mútuament. Per tant, no pot haver més sorpresa que la susceptible de ser encabida dintre d'aquests límits. La sorpresa final ha de formar part, amb tota naturalitat, de l'estructura del conte. Sobre aquest particular, són força eloqüents les paraules de BORGES, quan ens deia: "He renunciat a les sorpreses d'un estil barroc; també a les que volen oferir un final imprevist. Fet i fet, he preferit la preparació d'una expectativa a la d'una sorpresa acabada."